

Araştırma Makalesi

Başvuru: 13.11.2024

Kabul: 11.01.2025

Atıf: Torun, Tayfun. "Nietzsche'nin Ahlaki-Politik Felsefi Antropolojisi," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 23 (Haziran 2025): 38-51.
<https://doi.org/10.55256/temasa.1584902>

Nietzsche'nin Ahlaki-Politik Felsefi Antropolojisi

Tayfun Torun¹

ORCID: 0000-000-7169-5944

DOI: 10.55256/TEMASA.1584902

Öz

Nietzsche'nin felsefesinde insan, yaşadığı varlık alanına anlam ve değer katarak kendi yaşamının belirleyicisi olabilme imkanına sahip bir varlık olarak ele alınır. Nietzsche'nin temel problemi, insanı özgürlüğünden yoksun bırakan mevcut ahlaki yapıların ve ideolojik dünya görüşlerinin deşifre edilmesi ve ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda öncelikle insanı yaratıcı güçlerini körelten tahakküm yapılarının teşhisine, sonra da kökten bir şekilde imha edilerek değerlerin yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. İnsanlara varlıkların anlamını, Üstinsanı öğretmek isteyen Nietzsche dolayısıyla bir reformist değildir, tam tersine o radikal bir dönüşüm talep etmektedir. Bu makale bir yandan söz konusu tahakkümün ifşa edilmesi bağlamında soykütük analizinin detaylarına odaklanırken, diğer yandan Nietzsche'nin felsefi antropolojisinin en önemli yanını, insanın aşılması gereken bir varlık olduğuna yönelik çağrısını, başka bir ifadeyle Üstinsan kavrayışını ahlaki ve politik boyutlarıyla tartışmaktadır. İnsanın amacı, Nietzsche'ye göre, "daha fazla insan olmak" değil, "insandan daha fazlası" olmaktır. Dolayısıyla çalışmada, açık uçlu bir karaktere sahip Üstinsan kavramının toplumsal ve politik bir amaç ya da ödev olduğu temellendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Friedrich Nietzsche, Üstinsan, Decadence, Nihilizm, Ahlaki Değerler, Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi.

Nietzsche's Moral-Politic Philosophical Anthropology

Abstract

In Nietzsche's philosophy, the human being is considered as a being who has the possibility to be the determinant of his own life by giving meaning and value to the sphere of existence in which he lives. Nietzsche's main problem is to reveal and eliminate the existing moral structures and ideological worldviews that deprive man of his freedom. In this context, first of all, there is a necessity to diagnose the structures of domination that atrophy the creative powers of human beings, and then to reevaluate values by radically destroying them. Nietzsche, who wants to teach people the meaning of being, in other words the Overman, is therefore not a reformist; on the contrary, he demands a radical transformation. This article, while focusing on the details of genealogical analysis in the context of exposing this domination, discusses the most important aspect of Nietzsche's philosophical anthropology, his call for the transcendence of man, in other words, his conception of the Overman, in its moral and political dimensions. The aim of human being, according to Nietzsche, is not to 'become more human' but to become 'more than human'. Therefore, in this study, it will be justified that the concept of the Overman, which has an open-ended character, is a social and political goal or duty.

Keywords: Friedrich Nietzsche, Overman, Decadence, Nihilism, Moral Values, Revaluation of the Values.

¹ Arş. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. torun@uludag.edu.tr

Giriş

Friedrich Nietzsche'nin çağında gördüğü temel problem, bilgisel bir temele sahip olmayan ahlaki normların, değer yargılarının ve ideolojik dünya görüşlerinin insanın yaşamının ve davranışlarının yegane ölçütü olarak alınması ve insana dayatılması problemidir. Onun felsefesi, çağının insanının, ahlaki normların, değer yargılarının ya da ideolojik dünya görüşlerinin boyunduruğu altında kendisi olmaktan vazgeçtiği yerde, insana kendisinin nasıl bir varlık olduğunun hatırlatılmasıdır. Bu durumu Nietzsche'nin *Ecce Homo*'daki şu sözlerinden rahatlıkla okuyabiliriz:

İnsanlığı “düzeltmek” değil, herhalde benim vaat edeceğim en son iş olurdu. Yeni putlar dikmiyorum ben; önce eskiler öğretilir, balçıktan ayakları olmak ne demekmiş. Putları (ki benim için ülküler demektir) *devirmek* —zanaatım asıl bu benim. İnsanlar ülküsel bir dünya *uydurdukları* ölçüde gerçeğin değerini, anlamını, doğruluğunu harcadılar. “Gerçek dünya” ile “görünüşte dünya”, -açıkçası: *Uydurma* dünya ile gerçek... Ülkü denen *yalan* şimdiye dek gerçeğe bir ilenmeydi; bu yolla insanlık en derin içgüdülerine dek aldatıldı, yalana boğuldu; yükselişinin, geleceğinin, gelecek üstüne yüce *hakkının* güvenceleri saydığı *ters* değerlere taptı giderek.²

Nietzsche'nin bu sözleri, çağına ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeyi/kriz tespitini oldukça çarpıcı bir biçimde yansıtır. Mevcut insanlık durumunu bir *decadence* (çöküntü), bir özgürlükten yoksunluk durumu olarak değerlendiren düşünür, felsefesini bu duruma yol açan ideallerin eleştirisi üzerine kurar. Bundandır ki, onun felsefi tavrı insanlığı yeni bir tahakküme sürükleyecek yeni ve farklı ülküler, idealler ya da ahlaki formlar önermek yerine, yıkıcı bir eleştirel tavır olarak kendisini gösterir. İnsanı anlam ve değerler yaratan bir varlık olmasıyla felsefesinin merkezine konumlandırıran Nietzsche'nin amacı, o halde, insana kendi varlıksal yapısını yeniden hatırlatmaktır. Bu bağlamda o, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te, “[B]en insanlara varlıklarının anlamını öğretmek istiyorum: Üstinsandır bu, -o kara buluttan, insandan çıkan şimşek”³ ifadesini kullanır. Felsefenin kaynağından uzaklaşmış bir etkinlik olduğunu, onun, asıl nesnesini unutup öncesiz-sonrasız değerler ve mutlak hakikat arayışı içinde yanlış yola saptığını dile getiren⁴ Nietzsche felsefenin kendi varlık momentine, “yaşayan bir varlık olarak dünya içerisindeki insana” yönelmesi gerektiğini savunur. Felsefe insanın kendini aşması, kendini alt etmesine yarayan bir eleştiri etkinliği olmalıdır. *Tanrıların Alacakaranlığı*'nin alt başlığının “çekiçle nasıl felsefe yapılır” olması da bu anlamda tesadüf değildir. Gadamer'in de vurguladığı üzere, Nietzsche bir reformcu değildir. Çekiçle yapılan felsefe kökten bir değişim ve dönüşüm talep eder.⁵

Nietzsche'nin görüşlerinin, kendisinden sonra gelen pek çok farklı düşünür ve düşünme biçimine kaynaklık etmiş ve onları etkilemiş olmakla birlikte, çoğu kez manipülasyona maruz kaldığını görmek hayli dikkat çekicidir. Örneğin postmodern felsefenin Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilendiğini, onun postmodernizme kaynaklık ettiğini söylemekle Nietzsche'nin doğrudan “postmodern” bir filozof olduğunu söylemek bambaşka şeylerdir. Yukarıdaki alıntıda da işaret edildiği üzere kendisi “-izmlere” karşı savaş veren ve amacı yeni ülküler yaratmak olmayan bir düşünür, zorlama bir teşebbüsle postmodern bir filozof olarak etiketlemek açıkça problemlili görünmektedir. Schuhmann'ın da belirttiği üzere 20. Yüzyılın ikinci yarısındaki çağdaş Nietzsche yorumlarının büyük çoğunluğu onu postmodern bir filozof olarak ele alırken, *Üstinsanı* postmodern bir birey ideali olarak okumaktadır.⁶ Yine buna benzer bir manipülasyonu Anglo-Amerikan literatüre özellikle son dönemde hakim olan bir eğilimde de görmek mümkündür.

² Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, çev. Can Alkor. (İstanbul: Yky, 2002), (II), 8.

³ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Tufan Oflazoğlu. (İstanbul: Cem Yay., 1997), 27.

⁴ Sokrates'ten itibaren Batı Avrupa kültürü en zayıf insan tipinin varoluşunun korunması ve devamlılığı için çeşitli mantıksal açıklama modelleri geliştirmiştir. *Decadence*in kaynağında, suretiyle sabit ve durağan bir bakış açısından öncesiz sonrası hakikat söylemleri yer almaktadır. Nietzsche'ye göre bu söylemler hem birey hem de toplum için yıkıcı ve ölümcül bir etki yaratmıştır. Bununla birlikte, Nietzsche'nin *decadence*a (çöküntüye) karşı mücadelesinde üretmiş olduğu değerlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiği söylemi ile kendisinin güçlü bir *decadente* dönüştüğüne yönelik eleştiriler de vardır. Bkz. Jacqueline Scott, “Nietzsche and decadence: The revaluation of morality” in *Continental Philosophy Review* (Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1998), 31.

⁵ M. Horkheimer, T. Adorno ve H. G. Gadamer, “Nietzsche ve Biz” *Kavramlar ve Bağlamlar Arasında-20. Yüzyıl Düşünürleriyle Söyleşiler* içinde, haz. Cem Akaş (İstanbul: Yky., 2002), 318.

⁶ Bkz. Maurice Schuhmann, “Nietzsches Übermensch als Ideal für ein postmodernes Individuum: Überlegungen zur Problematik des atomisierten Individuums in der Postmoderne,” *Nietzscheforschung* 21, sayı: 1 (2014): 75-88.

Söz konusu eğilim, kendisini “radikal aristokrat” olarak tanımlayan, *Üstinsan*ın ortaya çıkmasını mümkün kılacak adil ve iyi bir politik toplumsal düzenin yalnızca aristokrasi olabileceğini savunan, dolayısıyla demokrasiye *ilkece* ve *temelden* karşı olan Nietzsche'nin düşüncelerinden bir demokrasi teorisi çıkarılabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken, Nietzsche'nin eleştirilerinden hareketle demokrasinin krizlerine ve açmazlarına yönelik bir anlamaya varmakla,⁷ bizatihi Nietzsche'nin düşüncelerinden bir demokrasi teorisi devşirmenin bambaşka şeyler olduğudur ve ikincisi açıkça zorlama ve manipülatif bir teşebbüstür. Felsefe tarihinde Nietzsche ile kıyaslandığında çok az düşünürün bu düzeyde farklı ve manipülatif bir yorumlanmaya maruz kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin Theodor Adorno bu maruz kalma durumunu filozofun *karikatürize edilmesi* olarak şöyle eleştirir:

Bir yanda Nietzsche'ye Nasyonal-Sosyalistler el koydu ve onu ‘kaba sarışın’ın, Alman emperyalizminin avukatı haline tam anlamıyla ‘getirdiler’; onun eserlerinden çıkarsanabilecek tek şeyin güç olduğu, güç istencinin insan davranışının normu olarak değer taşıyabileceği sanıldı ve böylece bu tür bir keyfiyetin ve şiddetin aklanabilmesi için Nietzsche'nin kullanılabileceği sanıldı. Bunun karşısında, Nietzsche'yi sıradanlaştırma teşebbüsü de görülür...Nietzsche yoksullaştırıldı ve tam anlamıyla büyük filozofların arasına dahil edildi, oysa onun tüm eseri, yaşam diye anlandığı şey adına felsefenin resmi geleneğini reddeder.⁸

Nietzsche'nin farklı ve hatta birbiriyle çoğu zaman çatışan anlamalarına götüren nedenlerin başında hiç kuşkusuz kullandığı aforizmatik dil ve felsefesinde “yeryüzünün anlamı” [Sinn der Erde] diye tarif edilen *Üstinsan*, Güç İstenci, Bengi Dönüş, gibi bazı merkezi kavramların, muğlak bir karaktere sahip olması gelmektedir. Bu makale, Nietzsche'nin düşüncelerini belirli bir ideolojik perspektifi temellendirmek amacıyla eğip bükmemeye, bir “-izmin” altında sınıflandırmamaya, Nietzsche felsefesinin hiçbir şekilde söylemediği ve söylemeyeceği bir şeyi ona zorla söyletmemeye özen gösteren bütünlüklü bir anlama çabasının ürünü olup, *Üstinsan* kavramı üzerinden onun felsefi antropolojisinin moral politik boyutunu ele alıp tartışmaktadır. Onun felsefesinin güncelliğini koruması, bir çözüm önerisi sunmaktan ziyade yapmış olduğu kriz tespitinin dönemler üstü karakteriyle ilgilidir. O, insanlığı özgülüğünden yoksun bırakan tahakküm koşullarının mantığını deşifre edebilmesindeki özgün başarısından dolayı her dönemde yeniden kendisine başvurulmuş bir filozof olmuştur.

Nietzsche'nin felsefi antropolojisini ele alan araştırmalarda çoğunlukla onun doğalcı yanına atıfta bulunulurken, sosyo-kültürel boyutun ihmal edildiğini ya da yeterince ele alınmadığını görüyoruz. Bu bağlamda, Helmut Heit'in da belirttiği üzere, Nietzsche'nin antropolojisi ile ilgili iki önemli noktanın altını daha baştan çizmek gerekir. Nietzsche, çoğunlukla felsefe tarihinde yapıldığı üzere, insanı akıl sahibi bir varlık olmasıyla hem epistemolojik hem de ontolojik açıdan ayrıcalıklı bir yere yerleştirmez. Şimdiye değin akıl sahibi bir varlık olarak doğadan ve diğer canlılardan ayırıştırılan ve kendisine üstün bir statü atfedilen insanın, bir *yeryüzü varlığı* olduğunu ileri sürdüğü için, genellikle doğalcı bir antropoloji ile anılır. Ancak yazılarında her yerde karşımıza çıkan “kendini aşma” (Selbst-Überwindung), “daha yüksek gelişme” (Höher-Entwicklung), “iyileştirme/geliştirme” (Verfeinerung), “Kurtuluş” (Befreiung), “aşma” (Transzendenz) gibi kavramlar ve düşünceler onu modern doğalcı düşünürlerden ayırmak gerektiğini göstermektedir. İkinci olarak, antropolojisine güçlü bir bireycilik hakim olmakla birlikte, Nietzsche'nin antropolojisi özellikle insanlıktan bahsederken daima *kolektif bir tekillik* vurgusu ile tamamlanır. Bu bağlamda, *Üstinsan*, toplumsal bir çağrı, bir davet olarak yankılanır. Başka bir ifadeyle bireysel olan ve sosyo-kültürel olan birbirini tamamlayan bütünün parçaları olarak ele alınmak durumundadır.⁹

⁷ Benzer bir okuma için bkz. Derda Küçükalp, “Nietzsche'nin Demokrasi Düşüncesi Bakımından Önemi,” *Felsefe Dünyası* sayı: 46 (2007/2): 230-246.

⁸ Horkheimer, Adorno ve Gadamer, “Nietzsche ve Biz,” 312.

⁹ Helmut Heit, “Der Mensch als Gesellschaftsbau-Nietzsches physio-politische Anthropologie der Freiheit,” *Internationales Jahrbuch für philosophische Anthropologie* 7/1, (2017): 103-120. Ayrıca *Üstinsan*ın Nietzsche'nin erken dönem yazılarından itibaren toplumsal ve politik bir ödev/amaç olarak öne sürüldüğüne ilişkin benzer bir yorum için bkz. Manuel Knoll, “The ‘Übermensch’ as a Social and Political Task: A Study in the Continuity of Nietzsche's Political Thought” in *Nietzsche as Political Philosophy*, ed. Manuel Knoll ve Barry Stocker (Published by De Gruyter, 2014), 239-266.

Filozofun yukarıda sözünü ettiğimiz kriz tespiti, *decadence*'ın temel nedeni olan meta-anlatıların ifşa ve yerinden edilmesinin gerekliliğine bir çağrı niteliği taşımaktadır. Öyle ki, Nietzsche insanı yaratıcı güçlerinden mahrum bırakan ve tahakküm altına alan tarihteki en büyük meta-anlatının anlamını kaybetmesi ve ortadan kalkması olarak Tanrı'nın ölümünü *Şen Bilim*'in 125. aforizmasında şöyle haber verir:

Tanrı nereye gitti? [...] size onu anlatacağım! Onu biz öldürdük, siz ve ben! Onun katilleri biziz! Fakat biz bunu nasıl yaptık? Denizi içip bitirmeyi nasıl becerebildik? Ufkun tamamını silip temizlemek için bu süngeri kim verdi? Bu dünyayı güneşinden ayırdığımızda biz ne yaptık? O şimdi nereye doğru hareket etmektedir?¹⁰

Yine aynı bağlamda *Zerdüş't*ün 1. Kitabının sonunda “Tüm tanrılar öldü: şimdi Üstinsanın y a ş a m a s ı n ı i s t i y o r u z “ - bu olsun büyük öğlede son dileğimiz!”¹¹ ifadelerini kullanır. Nietzsche'ye göre insan, Tanrı'ya yönelmeyi bıraktığı ve öte dünyaya ilişkin umutlar veren söyleme kapılarını kapattığı andan itibaren daha önce hiç olmadığı kadar yükselecektir. Ancak o zaman yaşamı olumlamaya başlayacaktır. “Hristiyanlığa karşı gözleri kör olmak,” diyor Nietzsche “*cürümün daniskasıdır, yaşama* karşı işlenmiş bir cürümdür.”¹² Hristiyanlığın bu dünyayı değersizleştirme pahasına öte dünyayı olumlayan anlam ve yorumlama tarzının güvenilirliğini ve inanırlılığını yitirdiğini dile getirirken Nietzsche, Üstinsanın yaşamı olumlayan, ona değer katan insan ideali olduğunu söylemek ister. Bu istemi, *Zerdüş't*ün isyanındaki şu sözlerden okuyabiliriz: “Valarıyorum kardeşlerim, yeryüzüne sadık kalın ve size doğaüstü umutlardan söz edenlere inanmayın! Zehir saçar onlar, farkında olsalar da olmasalar da”¹³ Dolayısıyla Üstinsan krizden çıkışta bir amaç/erek olarak algılanırken, Nietzsche felsefesi yaşamı olumlayan, her ne olursa olsun bu yaşama anlam ve değer atfeden bir felsefe olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, Knoll'un da tespit ettiği üzere, Nietzsche'nin erken dönem eserlerinden son dönem eserlerine Üstinsanla ilgili görüşlerinde kesintisiz bir hattın olduğunu görmek hayli dikkat çekicidir. Örneğin *Yunan Devleti*'nde (1872), bir devletin gerçek misyonunun genius'in yetişmesini sağlamak olduğu ileri sürülürken, *Zamandışı Düşünceler*'de (1874) insanlığın bir bütün olarak nihai hedefinin insanın yükselmesini sağlamak olduğu iddia edilir. *Ecce Homo*'da ise Üstinsan, “modern,” “iyi,” “Hristiyan” ve diğer nihilist insan tipinin aksine “üstün nitelikli” [Wohlgeratenheit] olan bir tipe gönderimle kullanılırken, *Anti-Christ*'te “daha yüksek bir değer” ya da “daha yüksek bir tipe” gönderimde bulunur.¹⁴ Knoll'un bu tespiti, Nietzsche'nin felsefi antropolojisinin politika ile olan bağını göstermesi bakımından hayli önemlidir. Politik olanın mahiyetini belirleyen, ulaşılması gereken nihai amaç/erek olarak Üstinsandır. Bu bağlamda devletin amacı Üstinsanın ortaya çıkmasını mümkün kılmak olmalıdır. Heit'in da aynı doğrultuda belirttiği üzere, Üstinsan kavramı, ahlaki açıdan önerilmiş bir ideal değil, insan türünün kendisini aşmasına bir davettir.¹⁵

1. Tinin Üç Dönüşümü:İnsanın Tarih Sahnesindeki Varolma Tipleri

Nietzsche, çağına ilişkin değerlendirmesinde, gerçeklikle kurdukları ilişki ve söz konusu gerçekliği değerlendirmeye tarzlarındaki farklılıkları bakımından, başka bir ifadeyle epistemik tutumları bakımından insanları üç tipe ayırır. Birincisi, yaşadığı çağın moralitesini sorgulamaksızın bir tür uyma davranışıyla kendisini var eden ve moraliteyi sırtında taşıması bağlamında “deve” ile özdeşleştirilen köle ahlakının sürü tipi insanıdır. İkincisi, moral dışı olmayla belirlenen ve kendi kendisinin efendisi olabilme anlamında “aslan”a benzetilen özgür insan ve üçüncüsü ise mevcut moralitenin anlamsızlığına karşı kendi değerlerini yaratabilen ve de çocuğa benzetilen trajik Üstinsan tipidir. *Zerdüş't*e “Tinin üç dönüşümünü anlatacağım size: Tinin deveye, devenin aslana ve son olarak da aslanın çocuğa dönüşmesini.”¹⁶ ifadelerini kullanırken, Kuçuradi'nin de işaret ettiği üzere, söz konusu tipler arasındaki yapısal

¹⁰ Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft* (Leipzig : E. W. Fritzsche Verlag, 1887), (125), 153.

¹¹ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş't*, 73.

¹² Nietzsche, *Ecce Homo*, (VII), 105.

¹³ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş't*, 6.

¹⁴ Knoll, “The ‘Übermensch’, as a Social and Political Task: A Study in the Continuity of Nietzsche's Political Thought,” 240-243.

¹⁵ Heit, “Der Mensch als Gesellschaftsbau-Nietzsches physio-politische Anthropologie der Freiheit,” 105.

¹⁶ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş't*, 19.

farklılıkları anlatmak ister:

[I]nsanlar arasındaki ayrılık bir yapı ayrılığıdır ve insanlar arasındaki bu yapı ayrılığı, onların değerlerle olan bağlantılarında, yaşamalarının bütününde, yapıp ettiklerinin temelini meydana getiren değerlendirmelerinde ortaya çıkar. Bir insanın diğer insanlardan farkı, kendi zamanına, çevresine ve tarihe “yön vermiş olan ve yön veren” değerler ve değerlendirmelerle hesaplaşmasında veya hesaplaşmamasında, hatta onları kullanmasında ortaya çıkar.¹⁷

Sürü tipi insan, Nietzsche'ye göre, verili ahlakın kendisine çizdiği sınırların dışına çıkmayan, kendi başına hareket edemeyen, çoğunluğa tabi insan tipidir. Daima yığınlar halinde varolabilen bu insan tipi, mevcut ahlaki değerlerin ona sunduğu bakma tarzını kullandığı için, gerçekliğe kendi gözleriyle bakamaz. Kuçuradi'nin ifade ettiği üzere, “[B]u insan tipi, kendi gözleriyle görmediği gerçekliği söz konusu ahlakın değer yargılarına göre değerlendirir ve aynı zamanda kendini ve kendine benzeyenleri ayakta tutan bir değerlendirme tarzını, çevresinin ve çağının ahlakı haline getirir.”¹⁸ Sürü tipi insan, Nietzsche'nin şiddetle eleştirdiği köle ahlakının bireylerinden başka bir şey değildir. Temel karakteristiği daima bir tür “uyuma” ya da “olumlama” davranışı gösteriyor olmasıdır. Bu insan tipi ahlakın kendisine “yapmalısın!” dediği her şeyi yerine getirdiği ve olumladiği için, özgürlükten yoksundur. Bundandır ki Nietzsche'ye göre, çağın geniş insan yığınları ahlaka boyun eğmiş bir sürü özelliği taşımaktadır. “Bu sürü insanının hiçbir zaman özgür olmaması, kendi, kendisi olmaması, tek olmamasıdır. Çoğunluk rahat olsun diye, kendi gözleriyle bakıp yorulmasın, kurcalayıp tedirgin olmasın diye morale sığınarcasına boyun eğer.”¹⁹ Sürü tipi insan için Nietzsche “Herkes aynı şeyi ister, herkes aynıdır: başka türlü hisseden kendi ayağıyla gider tımarhaneye.”²⁰ ifadelerini kullanırken, bu tip insanın aynılığı ne ölçüde içselleştirdiğinin altını çizmektedir. Farklı olmanın hastalıklı bir durum olduğu öğretilmiştir bu tip insana. Açıktır ki, Nietzsche'nin eleştirisi, kitle kültürünün sürü insanı için bir sığınak olmasıdır. Kitle kültürünün geleneksel değerleri, kendi değerlendirmeleri olmayan ve kendi ayakları üzerinde duramayan zayıf insanlar için önemlidir.²¹ Nietzsche tam da kitle kültürü içinde insan olmanın anlamından uzak bir şekilde yaşayan ve köle ahlakı içinde varolan bu insana, insan olmanın ne olduğunu göstermek istemektedir.

Özgür insan tipi ise, mevcut ahlaki düzenin değer diye mutlaklaştırdığı değer yargılarının anlamsızlığının farkında olan ve bu değer yargıları üzerine inşa edilmiş her şeye “hayır” diyebilen insandır. Nietzsche'ye göre, özgür insan, sürüden kopma ve kendi olabilme yolunda olan bir ara tiptir. Bu ara insan tipinin yaşadığı mevcut moralde kopma durumunu Kuçuradi şu sözlerle ifade eder:

Bu kopma beklenmedik bir anda, birdenbire bir “yer sarsıntısı” gibi olur. Öyle birdenbire olup biter ki, kopan kişi pek anlamaz olan biteni. Çevresine olan aykırılığı, bu çevreye “hayır” demesi, onu nereye olursa olsun gitmeğe, nasıl olursa olsun kaçmağa zorlar. “Burada yaşamaktansa ölmek daha iyidir” onun için. Bu “burada”, onun o zamana kadar sevmiş olduğu her şeydir. “Buradan” uzaklaşmak, arkasına bakmadan uzaklaşmak her ne pahasına olursa olsun bir değişiklik isteğidir bu.²²

Tindeki bu dönüşümü Nietzsche korkunç ve zor bir adım olarak nitelendirmektedir. Aslan kendi çölünde efendi olmak ister. Aslana dönüşmek, Tanrı'ya, onun “yapmalısın” buyruğuna bir başkaldırı, yeni değerler yaratabilme açlığı içinde özgürlüğünü kazanmadır.²³ “Yeni değerler yaratma hakkını ele geçirmek –dayanıklı ve saygılı bir tin için, en korkunç adım budur. Gerçekten de bir yağmacılıktır ve yırtıcı bir hayvan işidir onun gözünde.”²⁴

¹⁷ Ioanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan* (Ankara: Tfk Yay., 1995), 14.

¹⁸ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 25.

¹⁹ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 21.

²⁰ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 12.

²¹ Doğan Özlem, “Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine” *Bilgi ve Değer* içinde, ed. Ş. Yalçın (İstanbul: Vadi Yayınları), 298.

²² Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 56.

²³ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 20.

²⁴ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 20.

“[A]hlaki değerlerin ve değer yargılarının havada kaldığının farkına varan kişi,”²⁵ özgür insan için karşılaşılması gereken ilk durum bir *nihilizm* durumudur. Söz konusu *nihilizm*, verili ahlakın değer yargılarına “hayır” dendiği durumda yaşanan anlam kaybı, bir boşluk, hiçlik durumudur. Nietzsche’ye göre, her insanın kendi değerlerini kendisi yaratabilme, kendisi olabilme yolunda bu anlam kaybını, *nihilizm*le yüzleşmeyi yaşaması zorunludur; nitekim insanın bu anlam kaybı, boşluk, hiçlik durumunu yaşamadan kendi dünyasını kurabilmesi mümkün değildir. İçinde bulunduğu dünyanın değerler diye sunduklarının içeriğinin tümüyle boş olduğunu görmenin kişiyi nereye götüreceği noktasında ise şunlar söylenebilir: O artık soran-sorgulayan kişidir. Neden?

Bu durum bir çeşit hastalıktır: Her şeyi yıkmak isteyen bir hastalık, ama “gücün ve kendi kendini yönetmek, kendisinin olan değerleri koymak istemenin bu boşanması, bu özgür istemeyi isteme, insanı yıkabilecek bir hastalıktır aynı zamanda; çünkü kişi, “hayır” dediği şeylerin yerine neyi koyacağını daha bilmiyor. Böyle bir kişinin “yapıp ettiklerinin ve dolaşmalarının arka planında —çünkü tedirgindir ve bir çölde gibi dolaşır, yollarda hedefsizdir— gitgide daha tehlikeli olan bir merakın soru işareti durur. Acaba bütün değerler altüst edilemez mi? İyi acaba kötü olabilir mi; Tanrı da ancak şeytanın bir buluşu ve inceliği midir? Her şey en son temelde acaba yanlış olabilir mi? Ve eğer aldatılanlar biz isek, tam bu yüzden biz de aldatan değil miyiz? Bizim de aldatan olmamız gerekmez mi.” “Acaba bütün değerler, komediyi sürdürüp götüren, ama bir çözüme yaklaştırmayan yemler değil midir?” diye sorabilir kişi.²⁶

Nietzsche bu noktada, nihilizme saplanıp kalma tehlikesinin de oldukça farkında olarak, reddettiği değerlerin yerine kendi değerlerini ikame edemeyen ya da bağlanacak başka değer ya da değer yargıları bulamayan insanın, ya yaşama karşı pür bir isteksizlik ya da reddedilen ve anlamsızlığı teşhis edilen ahlaki değerlere yönelik yıkıcı bir eyleme yöneleceğini iddia eder. Birincisi “pasif nihilizm,” ikincisi ise “aktif nihilizm”dir.

Nihilizm nedir? Nihilizm “değer, anlam ve istenecek bir şeyin varlığını kesin olarak inkar etmek”tir; moralin mantığı sonuna kadar götürüldüğünde “en yüksek değerlerin değerinin yitirmesi, hedefin bulunmaması, ‘neden’ sorusuna bir karşılığın bulunmaması”dır; “en yüksek değerler olarak tanınan değerler söz konusu olunca, insan varlığının dayanacak bir şeyi olmadığına inanmak”tır.²⁷

Nihilizmin ötesinde ise, gerçekliğe kendi gözleriyle bakabilen ve bu gerçekliğe dair kendi değerlendirmelerini yapabilen Üstinsan vardır. Üstinsan, bir yandan kitlenin, sürünün bağlı bulunduğu değer yargılarına “hayır” diyebilmek ve bu değer yargılarının anlamsızlığını teslim edebilmek, diğer yandansa *nihilizmi* aşarak yine de yaşamın kendisine “evet” diyebilmek ve yeni değerler yaratabilmekle karakterize olur. Nietzsche’nin Üstinsan tiplmesi, köle ahlakının hüküm sürdüğü dünyada özgürlüğünden yoksun bırakılan insanın aksine, moralin ötesinde kendisi olabilmeyi başarabilen insan tipidir. Doğaüstü umutlarla yaşamı aşağılayanların aksine yaşamı olumlamak gerektiğinin altını çizen Nietzsche, Üstinsan tipinin yeryüzünün anlamı olduğunu dile getirir.²⁸ Nitekim Tanrı çoktan ölmüştür: “Bir zamanlar tanrıya küfretmek en büyük küfür, ama tanrı öldü ve böylelikle kafirler de öldü. Şimdi en korkunç günah yeryüzüne küfretmek ve anlaşılmasız olanın ciğerine yeryüzünün anlamından daha çok itibar etmektir.”²⁹

Realiteye doğrudan, aracısız bakabilen ve ona yeni anlamlar yükleyebilen Üstinsan, aynı zamanda trajik³⁰ bir insandır. Trajik insan, dünyaya anlam katandır, bir yandan dünyaya anlam katan öte yandan da dünyada olmasıyla dünyanın anlamı olandır.

Trajik insan tabii insandır, olduğu gibi olan insandır... : Onun yaptığı her şey ve eseri onun varlık yapısıyla, onun bütünlüğüyle ilgilidir; yapmacık bir yanı yoktur onun. O, “farkında olmadan, kaynaşan doluluktan ve kuvvetten dolayı, zamanına kadar kutsal, dokunulmaz, tanrısal denen her şeyle oynar.” O, her şeye dokunur, her şeyi sorar, her şeyi eline alır; çünkü o, her şeyi ilk defa görmektedir. “Çocuk suçsuzluk ve unutmadır, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendi kendine dönen bir tekerlek, bir ilk hareket, kutsal bir ‘evet’ demedir.” Diğer yandan, trajik insanın tabii olması demek, başkalarına

²⁵ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 54.

²⁶ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 56-57.

²⁷ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 57.

²⁸ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 6.

²⁹ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 7.

³⁰ Bir çocuğun naifliğine atıfla.

bir şey bekleyen bir yanı olmaması, başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerinin onu ilgisiz bırakması demektir. O, bildiğini yapar: Kendi işini, “o, soğuktur, serttir, tereddütsüzdür, kendisi için düşünülenlere karşı korkusuz; `kendine önem verilme’ ve kendisine önem verilen bir insan olmayla ilgili erdemler, ‘sürünün erdemi’yle ilgili hiçbir şey onda yoktur”: onun cesaretidir bu. Ancak, o, inter pares³¹ olmayınca en değerli şeylerini -oyuncaklarını— saklar; anlayamadıklarından dolayı ucuzlaştırmasınlar diye onları, kırmassınlar diye oyuncaklarını.³²

Nihayetinde onun felsefi antropolojisinde insan, Üstinsan olma yolunda aşılması gereken bir köprüdür, yoksa kendinde bir amaç değildir. İnsanın sevebilecek yanı, onu büyük yapan tam da bu tehlikeli öteye geçişi temsil etmesidir.³³ Yırtıcı aslanın çocuğa dönüşmesinin (Üstinsanın ortaya çıkmasının) anlamı nedir diye soruyor Nietzsche: “Masumiyettir çocuk ve unutuş, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendi kendine dönen bir çarktır, bir ilk hareket, kutlu bir Evet deyiştir.”³⁴

2. Ahlakın Soykütüğü Üstüne: Köle versus Efendi Ahlakı

Nietzsche Darwinizmin de etkisiyle insanın bütün diğer canlılar gibi zamanla evrim geçirerek gelişen, en nihayetinde ölümlü olan bir doğa varlığı [Naturwesen] olduğunu düşünür. Bu doğa varlığı tarihsel olarak kültürün etkisiyle, özellikle de din ve ahlak aracılığıyla şekillendirilirken, insanın yaşamsal güçlerinin köreltildiği, adeta elinden alındığı bir tip yaramıştır: Avrupa'nın vasat, ehlileştirilmiş, hasta ve sürü halinde yaşayan insan tipi. Nietzsche'nin genel olarak ahlaka ve özel olarak da Hristiyan ahlakına tepkisi, bu ahlaki idealler altında sunulan hakikatin bu insan tipinin baskın olduğu bir köle düzeni yaratmasınadır. Köle ahlakı 19. Yüzyılda çağa egemen olan ahlaktır ve insan, ahlakın ebedi hakikatleri altında özgürlüğünden feragat et(tiril)miştir. Nietzsche *Ahlâkın Soykütüğü Üzerine* eserinde, ahlakın varlık alanını kuran değer yargılarının mahiyetinin araştırılması gerektiğini ifade ederken şu sorular üzerinden hareket eder:

İnsan, hangi koşullar altında iyi ve kötü değer yargılarını ortaya atıyordu? Ve onların kendi değerleri neydi? Şimdiye dek, insanın ilerlemesini engellemiş miydi yoksa pekiştirmiş miydi? Bir tehlikenin, yoksullaşmanın, bir insan yaşamının soysuzlaşmasının işareti miydiler? Ya da, tersine, bir doluluk, bir kuvvet, yaşama istemi, yüreklilik, iyimserlik, gelecek mi görünüyordu onlarda?³⁵

Bu soruları sorana değin, sessiz ve sözsüz kalmış olur insan. Verili olana koşulsuz “evet” demek olan bir tür susmadır bu. Bu sorularla yüzleşen insan, Nietzsche'ye göre, ana vatanının arayışı içine girmiştir, yurt bildiği yurtsuzluğunu değiştirmeye karar vermiştir artık. Nietzsche ahlakı çoğu durumda olumsuz bir anlamda kullanır. Zira ahlak söz konusu olduğunda şeylerin değerleriyle ilgili bir hazır yargılar bütününe dayanıyoruz demektir.

İnsanlar başkalarının yargı gücüne kendi yargı güçlerinden daha çok güvenirler. İyi damgasını taşıyan her şeyi, hep iyi saymak eğilimi vardır insanlarda, “tembel ve korkak” insanlarda. Bu türlü kalıplaşmış yargılardan meydana gelen bir moralin bütün görüşlerinde antropolojik —Nietzsche'nin deyişiyle psikolojik temel eksiktir; başka bir deyişle bütün bu türlü görüşler insanın yapısına aykırıdır.³⁶

Ahlakın kökenine dair bu araştırmanın göstereceği yegane hakikat ise, Nietzsche'ye göre, birbirine zıt iki farklı ahlakın tarih sahnesinde hep var olduğudur: Köle ahlakı ve efendi ahlakı. Köle ahlakı, zayıfın, güçsüz olanın; efendi ahlakı ise güçlünün ahlakıdır. Bu ahlak türleri, farklı yapılaraya sahip iki insan tipinin realiteyi değerlendirme tarzlarındaki ve bu realiteye yükledikleri anlamlardaki farklılıkların ürünüden başka bir şey değildir; zayıfın, güçsüzün yaşamı alçaltan, yaşamın önemini azaltan ve güçlünün yaşamı zenginleştiren ve her daim ona yeni anlamlar yükleyen değerlendirmesinin ürünü. Onun özellikle Hristiyan ahlakına yönelik eleştirisi, onun, köle ahlakının on dokuzuncu

³¹ Kendi gibiler arasında.

³² Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 76.

³³ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 8.

³⁴ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, 21.

³⁵ Friedrich Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam. (İstanbul: Ara Yay., 1990), 23.

³⁶ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 7.

yüzyıldaki cisimleşmiş hali olmasındandır.

Felsefenin elini kolunu bağlayıp hasta eden, gittikçe yayılan acıma ahlakını anlamıştım, ürkütmekte olan Avrupa kültürünün en ürkütücü belirtisi, belki de yeni bir Budacılığa, Avrupa Budacılığına —hiççiliğe yol açan ahlakı... Modern felsefecilerin, bu acımayı kayırıp, gereğinden çok büyötmeleri yeni bir şeydir.³⁷

Hristiyanlığın acıma ahlakının değer yargıları olan iyi ve kötüye bakalım öncelikle. Nietzsche'ye göre, modern dönemde Hristiyan ahlakının söyleminin cisimleşmesi olarak iyi ve kötü yargıları, ait oldukları etimolojik kökene bütünüyle zıt bir anlamsal karakter sergiler. İyi, kökeni itibarıyla bir soylu olana gönderimde bulunması gerekirken, acıma ahlakının sınır duvarları içerisinde aşağı ve bayağı olanın değerlerinden biri olarak sunulmaktadır. Bir kavram olarak aslında iyi, soyluların cesaret, fizik, zihinsel kudret ve gurur gibi ayırıcı niteliklere sahip olan “asil” anlamına gelmektedir. Kötü ise, soylunun niteliklerinden yoksun ve aşağı olanı gösterir. Dolayısıyla iynin değişik dillerdeki etimolojik çözümlemesi, her dilde “soylu, asilzade” temel kavramlarına karşılık geldiği görölebilir. Bunlar zamanla ruhça yüksek, ruhça ayrıcalıklı anlamlarına dönüşmüştü. Aynı şekilde “bayağı, kötölük, alçaklık” da sonunda kötü kavramına dönüşmüştü. Ancak Nietzsche çağında bu değerlerin tersyüz edildiğini, iyi olanın alçak ve zayıf olanın simgesi haline geldiğini belirtir.³⁸

Bu iyi ve kötünün tersyüz oluşunun on dokuzuncu yüzyıldaki en açık belirtisi rahip aristokrasisidir:

Çok iyi bilindiği gibi rahipler *en şeytan düşmanlardır* —Niçin öyledirler? Çünkü, çok güçsüzdürler. Bu güçsüzlükleri içlerinde, dehşetli, korkutucu bir nefretin büyümesine yol açar, en tinsel ve en zehirli bir nefretin. Dünya tarihinin en büyük kindarları her zaman rahiplerdir; en hınzır kindarları da: —rahiplerin kini göz önüne alındığında, kimse onlarla başa çıkamaz.³⁹

Nietzsche burada kilisenin, çileci ideallerin, acımanın ve özünde hınç duygusunun barındığı bir acıma ahlakı üzerinden sürü üzerinde yarattığı etkiye atıfta bulunmaktadır. “Olgulara bakalım: halk kazanmıştır —ya da ‘köleler’ ya da ‘yığın’ ya da ne demek hoşunuza gidiyorsa—...Efendiler ortadan kaldırılmış; sıradan insanın ahlakı kazanmıştır”⁴⁰ Sürüye ait olan için, kilisenin kendisine sunduğun iyi ve kötü değer yargıları üzerine düşünmek diye bir şey yoktur; çünkü temele aldığı moralin değerlerine dayanarak yaşamaktır. Güçlü olan insan ise, *Üstinsan*, ayrılmayı ve kendi değerleriyle yaşamayı seçmiş olandır; efendidir o. Efendinin kendine ait değerlendirmeleri olduğu için kendini olumlamak için bir başkasına ihtiyaç duymaz. Köle içinse kendini olumlama ancak efendiyi olumsuzlamaya bağlı olan bir şeydir. Köle olan, sürü, kendisine iyi diyebilmek için efendiyi kötü diye olumsuzlamak zorundadır. Nietzsche'ye göre, köle, güçsüzlüğünden dolayı efendiye karşı bir hınç duygusu temelinde bakar ve onu tam da güçlü olmasından dolayı yargılar. Onun, güçlü olanı eylemlerinden dolayı sorumlu tutacağı bir Tanrı'ya ihtiyaç duyar. Zayıf olan, bu dünyada oynayamadığı efendi rolünü, güçlü olana da oynatmak istemez; öte dünyaya yansıtır bu idealini. Nietzsche, açıkça, bütün insanlarda bir güç istencinin bulunduğunu dile getirirken tam da bu durumu kastetmektedir. Doğası gereği zayıf olanda da bir güç istemi vardır; ancak onun güç istemi açıkça efendi olanı yargılamayı isteme yönünde yanlış yolda kendini görünür kılar. Nietzsche bu durumu *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* şu ifadelerle dile getirir:

Her soylu ahlak, kendine zafer kazanmış bir biçimde “evet” demekten gelişirken, köle ahlakı daha başında “dışta” olana, “farklıya” “kendi olmayana” “Hayır” der. *Bu Hayır*, onun yaratıcı eylemidir. Bu değer koyan bakışın tersine dönmesi —bu zorunlu yön, geriye, kendine doğru değil de dışarıya doğrudur— hınç duygusuna aittir: Var olması için köle ahlakının, hep karşı koyan dış dünyaya, fizyoloji açısından bakıldığında, genellikle eyleme geçmesi için dış uyarıcıya gereksinimi olmuş —eylemi temelden tepkiden kaynaklanmış. Soylu değerlendirme biçiminde tersi söz konusu: Kendiliğinden eyleme geçer ve gelişir; karşıtını, yalnızca kendine daha minnettar, daha sevinç dolu “evet” demesi için, arar, -olumsuz kavramları “alçak”, “sıradan”, “kötü” yalnızca baştan aşağı yaşam ve tutkuyla dolu olumlu temel kavramların “biz soylular, biz iyi, güzel mutlular!”ın soluk bir karşıt görüntüsüdür. Soylu değerlendirme biçimi yanılıp, gerçeğe karşı günah

³⁷ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 25.

³⁸ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 32-33.

³⁹ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 36-37.

⁴⁰ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 39.

işlediğinde, bunu yeterince bilmediği bir alana göre yapar; evet, kendini onun savunmada çabuk kırılan gerçek bilgisine karşı: Kimi durumlarda, küçük gördüğü alanı yanlışlar, sıradan insanın, aşağı sınıftan halkın alanını; öte yandan, iyice düşünmek gerek, her durumda, küçümsemenin, üstün bir konumdan, yüksekte bakmanın etkisi, küçümsemediği görün-tünün sahte bir kopyası olur; yine de karşıtına —in *effigie*⁴¹, olağan ki, -bastırılmış bir nefretle yaptıklarından çok daha geri de kalan bir sahteciliktir bu, güçsüz olanın intikamı. Gerçekten de, gereğinden çok dikkatsizlik, hafife alma, gereğinden çok gözlerini başka noktaya çevirme ve sabırsızlık vardır bu küçümsemede; hatta gereğinden çok sevinç, çünkü nesnesini gerçekten bir karikatüre ve hilkat garibesine çevirebilir.⁴²

Nietzsche'ye göre, mutluluğun temel, ilksel, kökensel formunda taşıdığı anlam bile köle ahlakının etkisi altında *pseudo* (sahte/sözde) ve edilgin bir mutluluk olarak kendini gösterir. Köle ahlakında mutluluk, zayıf insanların, sürüye ait olanların bilinçaltındaki hınç duygusunun tatmini ile ilgili; efendi ahlakında, güçlünün nezdinde kendileri olarak varolabilmenin ayrılmaz bir parçası olmak durumundadır.

“İyi aile çocukları” kendilerini “mutlu” hissederlerdi; mutluluklarını hiç de düşmanlarını inceleyerek, yapay biçimde kurmak ya da kendilerini mutlu olduklarına inandırmak, kendilerini *aldatmak* zorunda değillerdi (bütün *hınç duygusuna* sahip insanların hep yaptıkları gibi); yine aynı biçimde, dolu, aşırı güçlü, dolayısıyla *zorunlu* olarak etkin insanlar olarak, mutluluğun eylemden koparılamayacağını biliyorlardı —etkin olmak onlar için zorunlu olarak mutluluğun bir parçasıydı (iyi durumda bulunmak buradan kaynaklanıyordu) —tümüyle zıt bir mutluluk çıkıyor karşımıza, güçsüzlerin, ezilmişlerin, zehirli düşmanca duyguları azan insanlar düzeyinde; özünde uyuşma, sersemleme, rahat, huzur, “Sabbat”, gerginliğin gevşemesi, kol ve bacakların yumuşamasıyla, kısaca *belirgin* bir mutluluk. Soylu insan kendine güvenerek açık bir biçimde yaşarken, (soylu, “soylu bir atadan gelen” “gönlü açık” belki de “çocuksu”daki ince ayırımın altını çiziyor), *hınç duygusunun* insanı ne “gönlü açık” ne de “çocuksu”, dürüst ve yapmacıksızdır kendine karşı.⁴³

Bundandır ki, hınç duygusu Köle ahlakının bireylerinin davranışlarının temelinde yatan en belirgin duygulardan biridir. “*Hınç duygusunun kendisi*” diyor Nietzsche, “eğer soylu insanda ortaya çıkıyorsa, kendini ani bir tepkiyle harcar, bitirir, böylece de *zehirlemez*: Öte yandan, kaçınılmaz olarak zayıf ve güçsüzde ortaya çıkacağı sayısız durumda hiç de göze görünmez.”⁴⁴ Aşağı olanın, zayıfın kurnazlığına atıfta bulunan Nietzsche, onun, zayıflık durumunu kendi çıkarları doğrultusunda ustaca kullandığını vurgular: Hınç duygusunun etkisi altında olan, bütün saklı, gizli yolları bilir; yüzündeki masumiyetin altında yatanı gizlemekte oldukça ustadır ki yeri geldiğinde kendisini küçük ve ezilmiş göstererek efendiye bir suçluluk yüklemekten çekinmez. West'in de belirttiği gibi,

Acıma, alçakgönüllülük, fedakarlık, kendilerinden daha iyi olanların yüksek konumlarını yerle bir etme kavgası içinde olan fesat kölelerin çıkarlarına hizmet eden değerlerdir. İyi ve kötüye dair bu “köle ahlakı”, iyi ve kötü arasındaki aristokratik zıtlıkla karşı karşıya getirilir. Cesaret, cömertlik ve alicenaplık gibi değerler, “kendileriyle eylemlerini tümüyle aşağı, alçak, bayağı ve avami olanla tam bir zıtlık içinde, en yüksek düzeyde iyi kişiler ve eylemler diye ortaya konan, kendini üste yerleştirmiş soylu, güçlü ve yüce gönüllünün kudretini ve haysiyetini yansıtır.”⁴⁵

Nihai olarak, Nietzsche, 19. yüzyıldaki hakim anlayışın temellerini bu şekilde resmeder. Bir efendi ahlakına, yeni bir değerlendirmeye ve değerlerin ait oldukları —kendi öz anlamlarına uygun kullanılmaları gerekmektedir. İnsanlık durumunu *decadencea* (çöküntüye) sürükleyen ve insanın özgürlüğünden yoksun bırakan mevcut ahlakın ve bu ahlakın ürünü olan değer yargılarının kökeninde Hristiyanlık vardır. Hristiyanlık, bir öte dünya ideali uğruna bu dünyanın sistematik olarak değersizleştiği yanlış bir tinsellik üretmiştir.⁴⁶ Max Horkheimer'ın da belirttiği üzere, Hristiyanlığın dünyayı iyileştiremeyeceğini gördüğü için Nietzsche'nin *Deccal*'e dönüşmüştür⁴⁷ *Deccal decadence* değerlerin alt üst edilmesine bir çağrıdır:

⁴¹ Nefret edilen kişiyi teşhir ederek.

⁴² Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 40.

⁴³ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 41.

⁴⁴ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 41-42.

⁴⁵ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci. (İstanbul: Paradigma Yay., 1998), 182.

⁴⁶ A., MacIntyre, *Ethik'in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hünler ve S. Z. Hünler. (İstanbul: Paradigma Yay., 2001), 253.

⁴⁷ Horkheimer, Adorno ve Gadamer, “Nietzsche ve Biz,” 317.

Acı verici, tüyler ürpertici bir oyundu karşıma çıkan: insanın yozluğunun önündeki perdeyi çektim, açtım. [...] öylesine ki, bu yozluğu en güçlü bir biçimde, duyduğum yer, şimdiye dek en bilinçli olarak “erdem”e, “tanrısallığa” yönelinen yer olmuştur. Yozlaşmışlıktan anladığım, sanırım şimdiden sezini, *décadence* anlamında: savım da, insanlığın bugün kendi en üst istenebilirliklerini biraraya topladığı değerlerin hepsinin, *décadence* değerleri olduğu.⁴⁸

Nietzsche’ye göre, tarih, köle ahlakı ve efendi ahlakı arasında yaşanan daimi bir savaşın ve birinin diğerine üstün gelmesiyle belirlenen bir dizgenin adıdır. Ve bu savaş çoğunlukla, kendisinin de temellerini yıkmaya giriştiği, köle ahlakı lehine sonuçlanmıştır. Köle ahlakı ve efendi ahlakı arasındaki çatışma, temelde yer alan iki epistemoloji arasındaki çatışmayı temsil etmektedir.⁴⁹ Çağının ahlakı da, Nietzsche’ye göre, Hristiyanlık eliyle tesis edilmiş bir köle ahlakıdır. *Güç İstenci*’nde vurgulandığı üzere, Hristiyan ahlakı, insanın kendisini bulabilmesinin ve kendisi olabilmesinin yolunu, insana sahte bir hakikati gerçekmiş gibi sunmak suretiyle tıkayan ve moralin bu haliyle değersiz olduğunu görmekle yaşanacak nihilizm tecrübesinin önüne geçen bir engeldir. Bu bağlamda, “Hristiyan ahlak hipotezinin avantajları neydi?” diye soruyor Nietzsche:

(1) Önemsizliği varolmakla göçüp gitme değişkenliğinde tesadüfi bir varoluş karşısında kişiye mutlak bir değer kazandırıyordu. 2) Çile ve kötülük yerine— “özgürlük” dahil olmak üzere, dünyaya kusursuzluk karakterini bahşettiği oranda Tanrının avukatlarına hizmet ederdi: kötülük kelimenin tam anlamıyla ortaya çıkardı. 3) Kişinin mutlak değerler hakkında *bilgi sahibi* olduğunu ve böylece *yeterli bilginin* önemli şeyleri önemsediyini kabul ederdi. 4) Kişiyi kendisini kişi olarak küçümsemekten, yaşama karşı taraf tutmaktan, bilgiden umudunu kesmekten kurtarırdı: O, bir çeşit *kendini koruma yolu*du. Sonuç olarak: Ahlaklılık pratik ve teorik nihilizme karşı büyük panzehirdi.⁵⁰

Tam da bu anlamda Nihilizm tecrübesi, Nietzsche’nin felsefesinde köle ahlakının boyunduruğundan kurtularak kendi hayatını kurmak ve inşa etmek için mutlaka geçilmesi gereken bir aşamayı ifade eder. Hayatını kendisine göre şekillendirdiği değer adı altında kendisine adeta dayatılan değer yargılarının, değersizliğinin farkına varan insan için ancak kendi değerlendirmelerini yapma ve kendi hayatına egemen olma (özgürlük) yolu açılabilir.

3. Büyük Politika: Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi

Mevcut ahlaki yapının, moralitenin tersyüz edilmesi ve böylelikle köle ahlakının yerine efendi ahlakının ika-me edilmesi gerektiğini dile getiren Nietzsche, “değer”den insanın dünyaya anlam katan bütün yaratımlarını anlar. Bundan dolayı Nietzsche’de ‘değer’, trajik insanın realiteyi değerlendirmelerinin ürünlerinden başka bir şey değildir. Oysa tarih boyunca insan Nietzsche’ye göre, bu değerlerden bazılarını (birini ya da birkaçını) bütün her şeyden üstün tutarak mutlaklaştırma hatasına düşmüştür. 19. yüzyıl Avrupası’nda bunun en çarpıcı örneği Hristiyan ahlakının bütün her şeyin belirleyici otoritesi olarak kabul edilmesidir. Kuçuradi’nin de ifade ettiği gibi, “[T]arih boyunca hep yeniden olup biten bir şeydir bu: Çeşitli kişiler, çeşitli insan toplulukları ve çeşitli çağlar insan başarılarına, her biri bağımsız olarak birer değer olan ve insanın yaşamasını sağlayan insan başarılarına çeşitli anlamlar yüklerler: bazen birini, bazen de diğerini ön plana getirirler, baş değer, “mutlak” değer yapmak isterler.”⁵¹ Burada yapılan hata, insanın böyle bir mutlak değer kavrayışı aracılığıyla realiteye bakarak onu yorumlama girişimidir. Böyle bir yorumlama girişimi zorunlulukla bir tahakkümü ve özgürlükten yoksunluğu beraberinde getirir ki, söz konusu mutlak değer in sunduğu çerçevenin dışına çıkmak imkansızdır. Nietzsche’ye göre, realiteye bu şekilde yaklaşıldığında realiteyi kavramak olanaksızdır.

⁴⁸ Friedrich Nietzsche, *Deccal-Hristiyanlığa Lanet*, çev. Oruç Aruoba. (İstanbul: Hil yayınları, 1995), (6), 8.

⁴⁹ Hakan Çörekçioğlu, “Nietzsche’de Ahlaksal ve Politik Bir Mesele Olarak Epistemoloji,” *Kaygı* sayı: 15 (2010): 161. Yazar bu makalede özellikle, Nietzsche’nin geleneksel epistemolojilere karşıt bir biçimde, epistemolojiyi pratik bir mesele olarak ele aldığının altını çizmektedir. “Zayıf insan ve onun köle ahlakı ile güçlü insan ve onun efendi ahlakı arasındaki ayrım, esasen, doğayı ve yaşamı değerlendirme tarzları arasında bir ayrımdır. Bu, aynı zamanda Nietzsche’nin ‘insanın değer biçimleri onun ruhunun yapısını... açığa vurur’ derken kastettiği şeydir.” Çörekçioğlu, “Nietzsche’de Ahlaksal ve Politik Bir Mesele Olarak Epistemoloji,” 169.

⁵⁰ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli. (İstanbul: Say Yay., 2002), (1. Kitap, I-4), 28.

⁵¹ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 16.

Onun *Üstinsan* tipi, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, realiteye kendi gözleriyle bakabilen, moral dışında kalabilen bir tiptir. Nietzsche, insanın değerlendirmeler yapabilmesini onun bir varlık şartı olarak görür.

Realitenin, olup biten her şeyin ve insan başarılarının tabii değerini, insan hayatı için taşıdıkları değeri görmek; gerçeklikte olan moralin dışında, çağı yöneten değerlerin dışında, “iyinin ve kötünün ötesinde” değerlerin değerini biçmek, bunu da yeni bir başarıyla, belli bir insan başarısı alanında yeni bir adımla göstermek: değerlerin yeniden değerlendirilmesi budur: Budur yeni değerler yaratmak.”⁵²

Nietzsche'ye göre tarih sahnesine gelmiş bu üç tip insanın her birinde ortak olan en temel özellik, ‘güç istenci’dir. Bu olguyu Nietzsche *Zerdüşt*'te, “nerede canlı gördüysem, orada gücü isteme gördüm...”⁵³ sözleriyle dile getirir. O dünyanın temelinde bir *istemenin* yattığı görüşünü Schopenhauer'dan devralırken, yine de onun pesimizmini paylaşmaz. Bu isteme Schopenhauer'ın belirttiği gibi kör, hedefsiz ve susturulması gereken bir şey değildir. Güç istenci, dünyanın bütün acılarına ve temelsizliğine rağmen ona “evet” diyebilmeyi ve ona anlam katmayı mümkün kılan bir şeydir.⁵⁴ İnsan özünde gücü isteyen, güçlü olmayı isteyen bir varlıktır. Wissner'in sözleriyle, “kendimizi aşmamıza, kötümserliğin bizi güçsüz kılan etkisinden kurtulmamıza, şimdiye değin anlaşıldığı biçimiyle insanın ve böyle olduğumuzu sandığımız biçimiyle kendimizin ötesine geçmemize yardım eden, temel niteliği yaratıcılık olan bir iradedir.”⁵⁵

Güç istemi kavramı, evrensel bir başkalarına tahakküm etme ya da ötekileri boyunduruğu altına alma istemini yansıtan bir şey diye, çoğunluk yanlış anlaşılmıştır. Oysa Nietzsche için, güç istemi dünyevi güç arzusuna eşdeğer değildir. Tam tersine, Nietzsche'nin psikolojik araştırmaları, engellenmiş olan karşı konulmaz güç arzularıyla başkalarına zarar verme ihtiyacı duyanların güçsüzler olduğunu gösterme amacı güder. Güçlünün böyle davranmaya ihtiyacı yoktur. Güçlü birey ufak tefek zorbanın veya bin bir dolap çeviren nevrotiğin tam tersi olan biridir. Onun eylemleri ve erdemleri, tahakküm altına alınma arzusundan ziyade, bağımsızlık ve gücün tezahürleridir.⁵⁶

West'in bu yorumunun aksine, Wolfgang Müller-Lauter Nietzsche'nin yazılarında iki farklı *Üstinsan* tipinin saptanabileceğini ileri sürer: acımasızca gücü elde etmeye ve bütün direnç odaklarına karşı kendi değerlerini ege-men kılmaya çalışan güçlü *Üstinsan* tipi ile bütün karşıt değerlere ve farklılıklara hoşgörü ile bakabilen bilge *Üstinsan* tipi. Martin Heidegger tarafından da *Üstinsan*, büsbütün dünyayı yönetme iddiasında bir tip olarak okunur. Bu anlayışlar, Knoll'un da vurguladığı üzere oldukça sınırlı, dar bir perspektifin ürünüdür. Nietzsche'nin yazılarının pek çoğunda *Üstinsan*lardan çoğul bir şekilde bahsedilmesine de atıfla *Üstinsan*, yetenekli bir sanatçı, bir filozof, bir aziz olabileceği gibi, bilgili bir kimse ya da sıra dışı bir devlet adamı olabilir.⁵⁷ Bu kavram, nihai olarak, daha yüksek insan tiplerine işaret eden, açık uçlu bir kavramdır. Dolayısıyla Nietzsche, belirli sayıda insanın gerçekleştirebileceği, ulaşabileceği bir mertebeden söz etmektedir. Tarihte bu tür insanlar çıkmıştır ve uygun toplumsal koşullarda gelecekte de çıkacaktır. Dolayısıyla insanlığın amacı, insanlığa anlam ve değer katan *Üstinsan* için sahneyi hazırlamaktır.⁵⁸

Nietzsche'nin felsefesinin günümüzde özgürlük problemiyle ilgisinde tahakküm meselesini anlamak bakımından oldukça verimli bir bakış açısı sunduğunu görmek hayli önemlidir. Yukarıdaki alıntının da işaret ettiği üzere, güçlü olmanın, gücü istemenin ne anlama geldiği, günümüzde yaşanan tahakkümün öznesinin ve nesnesinin hangi perspektiften ele alınması gerektiğine ışık tutmaktadır. Nihai anlamda Nietzsche'nin değerlerin yeniden değerlendirilmesi olgusunu, sürü insanının güç istencinin yansımasıyla mutlaklaştırılan yanlış değerlerin ters yüz edilmesi olarak anlamak gerekmektedir. Bu anlayış, ahlakın mutlaklaştırılması ve realitenin verili bir moral üzerinden anlaşılmasına son verecek bir bakış açısının gerekliliğine bir gönderimdir. Nietzsche'ye göre, realitenin her durumda bir

⁵² Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, 17.

⁵³ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, 111.

⁵⁴ Richard Wissner, “Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?,” *Felsefe Arkivi* sayı: 27 (1990): 80-81.

⁵⁵ Wissner, “Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?,” 81.

⁵⁶ West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, 185.

⁵⁷ Knoll, “The ‘Übermensch’, as a Social and Political Task: A Study in the Continuity of Nietzsche’s Political Thought,” 263.

⁵⁸ Knoll, “The ‘Übermensch’, as a Social and Political Task: A Study in the Continuity of Nietzsche’s Political Thought,” 263.

güç istenciyle şekillendiğini görmek manidardır ki bu durumda, sürü insanının güç istencinin egemenliğinde şekillenen bir realite için bir özgürlükten yoksunluğun; *Üstinsanın*, trajik olanın güç istencine göre şekillenen bir realite içinse özgürlüğün hüküm sürdüğü bir yer diye söz etmek doğru olacaktır.

Tarihin bu sürekli olarak bu iki ahlak arasındaki çatışmanın ürünü olarak okunabileceğini kabul edersek, politik olanı belirleyen de bu çatışmanın kendisi olacaktır. Politik olanı anlamak için bu çatışmaya bakmak gerekir:

...güçlü insan, zayıf insanın hayatta kalmak için ürettiği epistemolojinin temellerini dinamitler ve zayıf için bir tehlike oluşturur. Buna karşılık zayıf insan, güçlü insanı kendi hakikat anlayışı doğrultusunda asimile etmek ister ve güçlü-nün varoluşu, karakteri ve ahlaksal kimliği önünde bir tehlike oluşturur. Bu durumda, tekrar edersek, hem ahlaksal hem de epistemolojik ilkeler çatışır. Bu çatışma, Nietzsche'nin ahlakın ve epistemolojinin kökenlerine ilişkin görüşlerinin kaçınılmaz sonucu olarak, aslında, bir varolma, hayatta kalma sorunudur, kişinin veya grupların öteki karşısında kendi ahlaksal kimliğini koruma ve ötekine kabul ettirme mücadelesidir. Bu anlamda o, aynı zamanda politik çatışma meselesidir.⁵⁹

Nietzsche'nin felsefesi genel olarak mevcut iktidar ve tahakküm ilişkilerinin maskesini düşürmeyi amaçlayan, sürü ahlakının yaratmış olduğu düzenin ters yüz edilmesi gerektiğini, başka bir deyişle özgürleşimin yolunu gösteren bir felsefedir.

Sevinçli haberler getiren, şimdiye kadar eşi benzeri olmayan bir elçiyim ben, şimdiye dek tasarlanmamış olan yüksek ödevler biliyorum (...) Bu yüzden kaçınılmaz olarak felaket getiren insanım ben; çünkü hakikat yüzlerce yıllık yalanla savaşa girdiğinde, kimsenin hayal bile edemeyeceği büyüklükte bir karmaşa, bir deprem sarsıntısı yaşayacağız; dağ taş birbirine karışacak. Politika kavramı tamamen düşünceler savaşına gömülecek; eski toplumun bütün iktidar yapıları havaya uçacak –çünkü tümü yalan üstüne kurulmuş (...) Dünya üzerinde ilk benimle başladı *büyük politika*.⁶⁰

Sonuç Yerine

Nietzsche'nin sözünü ettiği bu *büyük politika*, hala güncelliğini korumaktadır. Her defasında onun felsefesine dönülmesinin anlamı, tahakküm araçlarının mahiyetinin önemli ölçüde değiştiği ve daha rafine hale geldiği çağımızda, insanı özgürlüğünden yoksun bırakan mekanizmaların yerle bir edilmesi gerektiğine yaptığı vurguda aranmalıdır. Nietzsche'nin krizi tespit edip, çözüm yoluna açık uçlu kavramlarla işaret ediyor olması, felsefesinin güncelliğinin başlıca nedenlerinden biridir. Oluş halinde kavranması gereken insanın bütün ayartmalara karşı her daim uyanık ve kendinde olması gerektiğine dair bu uyarı, *Üstinsana* giden yolda, insanın yaratıcı gücünü kastre eden, birörnekleştirici, farklılıkları ortadan kaldıran her türlü ülkünün, ideolojinin yerle bir edilmesini salık verir. Onun demokrasi, liberalizm ya da sosyalizm karşıtlığı da bu çerçevede yer alır. Devletin ve politikanın asıl işlevi, *Üstinsanın* ortaya çıkmasını sağlamaktan başka bir şey değildir.

Bu eşitlik vaazcılarıyla bir araya getirilmek ve karıştırılmak istemiyorum. Çünkü şöyle sesleniyor bana adalet: 'İnsanlar eşit değildir.

Eşit olmamalılar da! Başka türlü konuşsaydım *Üstinsana* duyduğum sevginin ne anlamı kalırdı?⁶¹

Bütün meta-anlatıların ifşa edilerek, geleneksel anlamlandırma yapılarının çözüldüğü bir durumda yaşama her şeye rağmen evet demek, yeni değerler yaratabilmek ve ona yeni anlamlar yükleyebilmek, insanlar arasındaki hiyerarşide güçlü ve dayanıklı olmasıyla üstte yer alan *Üstinsan* eliyle gerçekleştirilebilir. Bu Nietzsche'ye göre, ancak aristokratik bir toplumda mümkündür: "İnsan tipinin her yükselişi, şimdiye dek Aristokratik toplumun işi olmuş-her zaman da öyle olacak: Uzun bir sıralama düzeni merdivenine, insanlar arasındaki değer ayrımına şu ya da bu anlamda köleliğin gerekliliğine inanan bir toplum."⁶² Hiyerarşik bir toplumsal düzene dayanan aristokratik

⁵⁹ Çörekçioğlu, "Nietzsche'de Ahlaksal ve Politik Bir Mesele Olarak Epistemoloji," 171.

⁶⁰ Nietzsche'den aktaran Çörekçioğlu, "Nietzsche'de Ahlaksal ve Politik Bir Mesele Olarak Epistemoloji," 172.

⁶¹ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, 97.

⁶² Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam. (Say Yay., 2015), (9. Bölüm, 257), 189.

toplum, Nietzsche'ye göre, insanın "yükselmesi" ya da "gelişmesi" için en iyi alternatif devlet düzenidir.

Nietzsche'nin düşüncelerinin zamanüstü karakterinin anlamı, "insanın aşılması gerektiği"ne yönelik kavrayışında aranmalıdır. Tarihin çeşitli dönemlerinde insanın aşılması gerektiğini kuşkusuz daha doğrudan hisseder ve kavrarız. Eleştirel Teori'nin büyük filozoflarının 2. Dünya Savaşı'nın dehşeti üzerinden kavradıkları insanın aşılması gerektiği gerçeğini, bizler 21. Yüzyılda dünyanın politik görüntüsü üzerinden kavramak zorunda kalıyor ve yine Nietzsche'ye, onun Üstinsan kavramına dönüyoruz. Üstinsan kavramının açık uçlu bırakılması bu öteye geçmenin her daim yeniden tanımlanmak durumunda olmasından ileri gelir. Şu soruya cevap vermek durumundayız: Mevcut olanı reformist bir bakış açısıyla tadil etmek mi yoksa gerçekten başka bir dille yeniden kurmak mı gereklidir? Nietzsche'nin *Zerdüş'te* insanın aşılması gerektiğine dair sözleri, kuşkusuz mevcut olanın bambaşka bir dille yeniden ve yeniden kurulması gerektiğine işaret eder.

İnsanın amacı, daha fazla insan olmak değil, insandan *daha fazla* olmaktır. Yolda olma'nın, öteye geçme'nin beraberinde getirdiği tehlike, insanda, geriye bakma, ürperme, cesaretini yitirme ve kendisiyle kendisi gibi olanları bu dünya ya da öte dünyada rahat ettirmek için olduğu yerde kalma eğilimini uyandırabilir. İnsan –Zerdüş'tün deyişiyle– "köprü" olduğu, yani kendi kendisinin amacı olmadığı için, kurduğu hiçbir evcil düzen ona kalıcılık sağlayamaz. İnsan bir "geçiş" olduğu için *gitmeli* ve bir "çöküş" olduğu için *gelip geçmelidir*.⁶³

⁶³ Wisser, "Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?," 95.

Kaynakça

- Çörekçioğlu, Hakan. "Nietzsche'de Ahlaksal ve Politik Bir Mesele Olarak Epitemoloji," *Kaygı* sayı: 15 (2010): 159-173.
- Heit, Helmut. "Der Mensch als Gesellschaftsbau-Nietzsches physio-politische Anthropologie der Freiheit," *Internationales Jahrbuch für philosophische Anthropologie* 7/1, (2017): 103-120.
- Horkheimer, M., T. Adorno ve H. G. Gadamer. "Nietzsche ve Biz" *Kavramlar ve Bağlamlar Arasında-20. Yüzyıl Düşünürleriyle Söyleşiler* içinde, Hazırlayan: Cem Akaş, 312-319. İstanbul: Yky., 2002.
- Knoll, Manuel. "The 'Übermensch' as a Social and Political Task: A Study in the Continuity of Nietzsche's Political Thought" in *Nietzsche as Political Philosophy*, Editörler: Manuel Knoll ve Barry Stocker, 239-266. Published by De Gruyter, 2014.
- Kuçuradi, I. *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Tfk Yay., 1995.
- MacIntyre, A. *Ethik'in Kısa Tarihi*. Çevirenler: H. Hünler ve S. Z. Hünler, İstanbul: Paradigma Yay., 2001.
- Nietzsche, F. *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*. Çeviren: Ahmet İnam, İstanbul: Ara Yay., 1990.
- Nietzsche, F. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çeviren: Turan Oflazoğlu, İstanbul: Cem Yay., 1997.
- Nietzsche, F. *Deccal-Hristiyanlığa Lanet*. Çeviren: Oruç Aruoba, İstanbul: Hil Yay., 1995.
- Nietzsche, F. *Die fröhliche Wissenschaft*. Leipzig : E. W. Fritzsche Verlag, 1887.
- Nietzsche, F. *Ecce Homo*. Çeviren: Can Alkor. İstanbul: YKY., 2002.
- Nietzsche, F. *Güç İstenci*. Çeviren: Nilüfer Epçeli. İstanbul: Say Yay., 2010.
- Nietzsche, F. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. Çeviren: Ahmet İnam, Say Yay., 2015.
- Özlem, D. "Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellilik/Rölativizm Tartışması Üzerine" *Bilgi ve Değer içinde*, Editör: Ş. Yalçın, 282-312. İstanbul: Vadi Yay., 2002.
- Schuhmann, Maurice. "Nietzsches Übermensch als Ideal für ein postmodernes Individuum: Überlegungen zur Problematik des atomisierten Individuums in der Postmoderne," *Nietzscheforschung* 21, sayı: 1 (2014): 75-88.
- Scott, Jacqueline. "Nietzsche and Decadence: The revaluation of morality" in *Continental Philosophy Review*, 59-78. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1998.
- West, David. *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*. Çeviren: Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yay., 1998.
- Wisser, Richard. "Friedrich Nietzsche: Üstün İnsan Görünürde Mi?," *Felsefe Arkivi* sayı: 27 (1990): 75-97.